

**Vokietijos Prezidento Joachimo Gaucko kalba, pasakyta
Vytauto Didžiojo universiteto Garbės daktaro vardo suteikimo proga,
Kaunas, Lietuva,
2022 m. spalio 19 d.**

Gerbiamas profesoriau Auguti,
Ekscelencijos,
Mielos ponios ir ponai,

man didelė garbė priimti šį ypatingą apdovanojimą iš universiteto, kurio įkūrimas glaudžiai susijęs su laisvos, demokratiškos Lietuvos istorija. Šio universiteto ištakos siekia ankstyvuosius Lietuvos Respublikos laikus. Tamsiaisiais sovietų okupacijos metais universitetas buvo uždarytas ir atkurtas tik vėl atgavus Lietuvos nepriklausomybę. Žvelgiant į Jūsų istoriją, matau Jus kaip instituciją, kuri puoselėja atvirumą, dialogą, teisingumą ir toleranciją, kaip liberalių ir demokratinių vertybių tvirtovę. Jūs teikiate pirmenybę kompetentingiems mokslo tyrimams ir tarptautiniams mainams, o ankstesnių universiteto garbės daktarų sąrašas išties išpūdingas. Šiandien, prisijungdamas prie jų, jaučiuosi giliai sujaudintas. Labai Jums ačiū, gerbiamas Rektoriau, už Jūsų malonius žodžius, kuriuos ištarėte skaitydamas laudatio.

Būdamas Vokietijos prezidentu, niekada neslėpiau, jog politiškai ir emociškai man labai artimos Lietuva ir kitos Baltijos šalys, esančios prie rytinės Europos Sąjungos sienos. Jau pačioje prezidentavimo pradžioje teko lankytis šiame regione, ir aš puikiai atsimečiau anuometinius susitikimus ir pokalbių temas. [Gerb. ponija Grybauskaite, esu dėkingas, kad sutikote dalyvauti šiame renginyje. Tai byloja apie ypatingus mūsų šalių tarpusavio ryšius ir draugystę].

Gerbiamas Rektoriau, kai prieš devynis mėnesius gavau Jūsų kvietimą atvykti į Kauną, daugelis iš mūsų Europoje buvome apimti visai kitokių nuotaikų. Tačiau po to, kai 2022 m. vasario 24 d. Europoje išplieskė žiaurus karas, buvo atvertas ir naujas Europos saugumo tvarkos etapas. Putinas įtraukė Ukrainą į šį kruviną karą, ir šiandien mes matome auką, kuri tarptautinės pagalbos dėka ginasi nuo sunaikinimo – ji tai daro drąsiai, protingai ir su vis didesne sėkme. Čia, Lietuvoje, jūs labai anksti supratote, kad Rusijos karas prieš Ukrainą yra išpuolis prieš Europą ir visą Vakarų pasaulį, tikrąja to žodžio prasme išpuolis prieš demokratišką modernybę, prie žmonių laisvę ir prieš teisinę valstybę (*rule of law*).

Ši rytą turėjau galimybę susitikti su prezidentu Nausėda ir esu dėkingas už šį susitikimą. NATO rytiniame flange vyrauja labai aiškus požiūris į Putino Rusiją ir jos neoimperines ambicijas. Todėl svarbu ne tik tai, kad Vokietija kaip NATO partnerė prisideda prie Lietuvos pasirengimo gynybai stiprinimo. Tai ne tik atsakas į apčiuopiamą Rusijos karinę grėsmę. Tai yra investicija į bendrų vertybių, kurių svarba vėl išryškėjo Rusijos grėsmės akivaizdoje, gynimą.

Ponios ir ponai,

atvykau pas jus iš šalies, kuri dėl savo istorijos šiandien yra įsipareigojusi ginti Vakarų pasaulį vienijančias vertybes – demokratiją, teisinę valstybę, pagarbą žmogaus ir pilietinėms teisėms, toleranciją. Taip buvo ne visada. Kai gimiau 1940 m., Vokietiją valdė nusikalstamas režimas, kuris skleidė terorą ir neapykantą, sukėlė karą visoje Europoje ir vykdė Holokaustą, kurio metu buvo sistemingai išžudyti milijonai žmonių ir įvykdytas sau lygių neturintis nusikaltimas žmoniškumui. Po nacionalsocializmo žlugimo daugumai vokiečių prireikė dešimtmečių, kad suvoktų, jog 1945-ųjų metų kapituliacija ir po to sekusi britų, amerikiečių, prancūzų ir sovietų karių dislokacija buvo ne pralaimėjimas, o išsivadavimas – išsivadavimas iš totalitarinio, žudikiško režimo.

Tačiau šiandieninė Vokietija ne tik pripažįsta savo atsakomybę už nacionalsocializmo nusikaltimus, bet ir jaučia ypatingą atsakomybę ginant laisvę, visų žmonių teises ir orumą. Man kaip piliečiui ir šalies prezidentui visuomet rūpėjo skleisti šią žinią. Šiandien, kai stoviu prieš jus, jūs matote ne tik vokiečių, bet ir brolišką sielą, likimo draugą. Tą, kuris, išsilaisvinęs iš nacionalsocialistų diktatūros, patyrė naujojo teroro įsigalėjimą rytinėje savo šalies dalyje, taip pat kaip ir jūs Baltijos bei kitose Vidurio Europos šalyse. Ne visi vokiečiai patyrė šiuos skaudžius išgyvenimus. Didžioji dalis Vokietijos visuomenės nėra pažinę šios naujos priespaudos, nuolatinės savivalės ir iš to kylančio bejėgiškumo jausmo. Tuo tarpu jūs puikiai žinote, apie ką kalbu. Iki 1989 m. gyvenome sovietinėje sistemoje, nuolat stebimi, šnipinėjami ir persekiojami slaptųjų tarnybų. Šiame regione demokratinis Europos modernybės projektas neteko galios – įsigalėjo nuolatinis daugumos bejėgiškumas ir absoliuti mažumos valdžia. Taip vadinama Vokietijos Demokratinė Respublika irgi buvo valstybė, reikalaujanti iš savo piliečių paklusnumo ir nusižeminimo. Valstybė, kuri nuo 1961 m. įkalino savo žmones, užsibarikadavo už sienos, nes bijojo, jog jos piliečiai pasitrauks į Vakarus. Tokiu būdu valstybė įkaitais pavertė septyniolika milijonų žmonių. Tai buvo valstybė, kuri šaudė į savo piliečius, mėginančius įveikti sieną tam, kad jie galėtų patekti pas savo šeimas ar draugus Vakaruose.

Gerbiamos ponios ir ponai,

tokią dieną kaip ši galime prisiminti, dėl ko jautėmės pažeminti ir dėl ko daugybė žmonių puolė į neviltį. Iki 1989 m. visi tie, kurie gyveno sovietų zonoje ir ilgėjosi laisvės, patirdavo vis naujus skaudžius pralaimėjimus. 1953 m. sovietų tankai nuslopino liaudies sukilimą daugiau nei 700 VDR vietovėse. Mes išgyvenome sukilimo Vengrijoje ir 1956-tųjų neramumų Lenkijoje numalšinimą, Berlyno sienos statybą 1961-aisiais ir Prahos pavasario pabaigą 1968-aisiais. Mes matėme, kaip Lenkijos komunistų partijos vadovybė numalšino 1970 m. darbininkų streikus ir kaip 1981 m. buvo uždrausta laisvoji profsąjunga Solidarność.

Nesuskaičiuojama daugybė brutalaus susidorojimo patirčių padarė žmones atspariais komunistinių propagandistų pažadams, tačiau tuo pat metu visuomenė atsidūrė ilgo letargo būsenoje. Paviršutiniškas, minimalus lojalumas, pasitraukimas į privačią sferą ir draugų ratą ilgą laiką buvo vienintelis gyvenimo būdas tiems, kurie ilgėjosi laisvės, bet dar negalėjo suprasti to, ką Vaclavas Havelas įvardijo taip: „galingųjų galia kyla iš bejėgių bejėgiškumo.“

Ilgą laiką negalėjome patikėti, kad komunistų valdžios sistema vieną dieną imtų ir subyrėtų. Bet ta diena atėjo. 1989 m. vasaros pradžioje prasidėjusi drąsi lenkų kova už laisvę vis daugiau žmonių Rytų ir Vidurio Europoje paskatino atsikratyti baimės. VDR į gatves išėjo dešimtys tūkstančių, netgi šimtai tūkstančių žmonių, nepaisančių atmintyje iškylančių vaizdų iš Pekino Tiananmenio aikštės. Rankose jie laikė vien degančias žvakes, kurias atsinešė iš bažnyčių. Jie susidūrė su ginkluotais pareigūnais, slaptąja policija ir kareiviais. Ir tuomet nuskambėjo gražiausias sakiny Vokietijos politikos istorijoje: „Mes esame tauta!“ Niekas iš mūsų negalėjo įsivaizduoti, kad jau po metų engėjai visiškai praras valdžią ir įvyks Vokietijos susivienijimas. Prie to prisidėjo mūsų buvusių priešų, visos Europos ir kitų pasaulio šalių parama.

Ponios ir ponai,

komunizmo pabaiga ir nuostabus Vokietijos istorijos posūkis labai skyrėsi nuo lietuviškos patirties. Likus vos savaitei iki 1990 m. kovo 18 d. rinkimų į pirmuosius laisvus VDR Liaudies rūmus, Lietuva pirmoji iš Baltijos šalių paskelbė apie atsiskyrimą nuo byrančios Sovietų Sąjungos – praėjus beveik pusei amžiaus po Raudonosios armijos įsiveržimo 1940 m. Neseniai miręs sovietų vadovas Michailas Gorbačiovas tai vertino kaip „neteisėtą aktą“, keliantį grėsmę centralizuotos SSRS transformavimui į federalinę valstybę.

Kol vis dar padalinta Vokietija gyveno euforijoje ir artėjo link susivienijimo, Vilniaus gatvėse Maskvos valdžios aparatas parodė savo bjaurųjį veidą. Ekonominė blokada, slaptųjų tarnybų siautėjimas, o galų gale tankų ir specialiųjų pajėgų įvedimas – visa tai turėjo padėti Maskvai panaikinti Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimą. Bandytas įvykdyti perversmą nepavyko – prie to prisidėjo tvirta vieno iš Lietuvos nepriklausomybės sąjūdžio steigėjų, o vėliau ir

valstybės vadovo bei šio universiteto garbės daktaro Vytauto Lansbergio laikysena. Skirtingai nei VDR, kova už laisvę čia neapsiėjo be kraujo praliejimo, tačiau visa tai vedė į nepriklausomybę ir tvirtą Lietuvos integraciją į ES ir NATO.

Ponios ir ponai,

tai, ko išmokstame iš istorijos, labai svarbu mūsų dabarčiai. Daugeliui žmonių Vokietijoje tai vis dar skausminga įžvalga: „Istorijos pabaiga“, siejama su nesustabdomu demokratijos, teisinės valstybės ir rinkos ekonomikos triumfu, po 1989/90 m. „Wende“ (lūžis) neatėjo, taip pat nesibaigė ir konfrontacija tarp Rytų ir Vakarų. Čia, Europos Sąjungos rytinėje dalyje, tai jau kurį laiką akivaizdu. Šiandien niekas negali užmerkti akių į tai, kad Putino režimas mums demonstruoja savo priešišumą. Įsiveržimas į Ukrainą ir žiaurūs karo nusikaltimai, kurių liudininkais nuo šių metų vasario esame, atskleidė neoimperialistinius Rusijos siekius.

Po Berlyno sienos griūties Europos Sąjunga, NATO ir grupė didžiųjų pramonės šalių užmezgė specifinius santykius su Rusija ir skirtingais būdais mėgino ją integruoti. Partnerystė su didžiuoju Rytų kaimynu atrodė galima, bent jau Jelcino valdymo metais. Prisiminkime 1994-tųjų Budapešto memorandumą arba 1997-tųjų NATO ir Rusijos Steigiamąjį aktą. Tam tikrų signalų dėl noro bendradarbiauti būta ir valdant Putinui.

Tačiau pastarajam Sovietų Sąjungos žlugimas buvo pažeminimas ir įžeidimas – „didžiausia 20-tojo amžiaus geopolitinė katastrofa“. Atidžiau pažvelgę į Rusijos ekspansijos ir siekio dominuoti istoriją – Čėčėnijos karus, Gruziją, Padniestrę, Krymą, galėjome suprasti, jog egzistuoja tam tikras tęstinumas – tiek carinė Rusija, tiek Sovietų Sąjunga rėmėsi imperiniu savęs suvokimu. Po trumpo atsivėrimo laikotarpio toks mąstymas vis labiau stiprėjo, išstumdamas bendradarbiavimu ir lygiavertiškumu paremtus santykius. Taigi, bendros Europos saugumo tvarkos idėja įtraukiant ir Rusiją galiausiai pasirodė besanti iliuzija.

Rusija nusprendė pasitraukti iš partnerystės su Vakarais kelio ir šiandien save apibrėžia kaip jų priešininke. Demokratija, laisvė ir žmogaus teisės kelia grėsmę kleptokratinio elito valdžios išlaikymo modeliui. Komunizmas kaip ideologija nebeegzistuoja, o patrauklios alternatyvos liberaliajai demokratijai Rusija negali pasiūlyti.

Putino pradėto karo prieš Ukrainą akivaizdoje transatlantinė bendrija reagavo vieningai. Ryžtas, o ne nuolaidžiavimas išlieka svarbiausiu principu – istorija mus moko, kad teritorinės nuolaidos dažnai tik padidina agresorių apetitą. Taigi, reikalavimas atkurti Ukrainos teritorinį vientisumą yra teisingas. Ir toliau tęsime mūsų finansinę, humanitarinę ir karinę paramą Ukrainai.

Tačiau turime pripažinti, kad Rusija nusprendė kariauti neapsiribodama vien Ukraina. Mes, liberalios demokratijos Europos Sąjungoje ir NATO, netiesiogiai esame paskelbti priešais.

Siekis kovoti prieš „Vakarų hegemoniją“ nebūtinai reiškia fizinį sunaikinimą, tačiau norima susilpninti mūsų strateginius gebėjimus, valių ir vertybes. Suvokimas apie šią naują konfrontacijos su Putino Rusija dimensiją didėja. Vokietijoje mes kalbame apie „lūžio tašką“. Ir vis dėlto jaučiame, kad daugeliu atvejų mums vis dar trūksta bendros kalbos, padedančios įtvirtinti šį epochos lūžį žmonių galvose. Be to, kai kuriose vietose mums trūksta politinių priemonių ir procedūrų, kaip tinkamai spręsti šį iššūkį. Rusija išplėtė XXI a. karo veiksmus nekariniais metodais – dezinformacija ir propaganda, ekonominiu, kultūriniu ir humanitariniu

sabotažu. Prie to reiktų priskirti ir grasinimus atominiu ginklu.

Būdamas gintis pajėgios demokratijos, mes turime prisitaikyti prie šių iššūkių ir įrodyti, kad gebame veikti. Negalime sustingti iš baimės. Baimės kaip antropologinės žmogiškosios egzistencijos konstantos supratimas yra viena. Kita yra suvokti, kad žmonės gali kovoti su savo baime ir ją nugalėti, kad drąsa gali rasti ten, kur ji ilgą laiką nebuvo gyvenimo dalimi.

Ponios ir ponai,

nežinome, kaip baigsis šis karas. Tačiau mes žinome, kas pastatyta ant kortos – ne tik Ukrainai, bet ir visoms laisvoms tautoms. 1990-aisiais mes iš naujo atradome, kad Europa yra vieninga laisvės erdvė, kurioje yra vietos mažiems ir dideliems; erdvė, kurioje praeities žaizdos gali būti išgydytos pasitelkiant žmogaus teises, saugumą, įsitraukimą, solidarumą ir demokratiją.

Vakarų Europoje turėtume geriau įvertinti Rytų Europos perspektyvą. Vakarų Europai reikia to pasitikėjimo ir laisvės meilės, kuri gyvuoja čia. Mes kartu laikysimės teisingumo, nes mes norime jį stiprinti ir neleisti, kad jį išstumtų stipresniojo teisė. Nepamirškime, kad laisvė, žmonių teisės ir žmogiškasis orumas yra tos vertybės, kurių trokšta žmonės visame pasaulyje.

Gerbiamas Rektoriau,

dar kartą dėkoju už suteiktą Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaro vardą. Šį apdovanojimą aš taip pat vertinu kaip glaudžių ryšių ir tvirto solidarumo tarp Lietuvos ir Vokietijos ženklą.